

Yazar: (E)Tuğg.Dr.Oktay Bingöl

Yönetilemeyen Bölgeler: Kara Delikler

Dünya üzerinde zayıf, başarısız ve çökmüş devletler veya uluslararası olarak tanınmamış quasi devletler olarak sınıflandırılmayan diğer bazı siyasi/yönetimsel birimler ve bunların kontrolündeki bölgeler de vardır. Bu bölgeler değişik seviyede başarısızlık gösteren devletlerin içinde bulunurlar, uluslararası toplumun dikkatinden uzaktırlar, hatta bazılarının adları bile bilinmez, konuyla özel olarak ilgilenen uzmanlar hariç kimsenin dikkatini çekmezler. Bu bölgeler genel bir tabir olarak yönetilemeyen bölgeler veya diğer bir ifadeyle kara delikler olarak siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe yer bulur.

Kara delikler hem devletlerin etkin kontrolü dışındadırlar hem de kurumlarına ciddi sorunlar yaratırlar. Bu tür bölgeler bazen kriminal şebekelerin güç kazanmasının sonucu olarak ortaya çıkar.

Örneğin Kolombiya'nın Medellin kentinde üslenmiş Medellin Karteli uyuşturucu üreticisi ve kaçakçısı bir örgüttür. 1970'lerin ortalarında operasyonlarına başlamış, özellikle kokain üzerine odaklanmıştır. Kartel, ayırım yapmaksızın ve hedef gözetmeksizin yaygın ve yoğun şiddet kullanmış, hiyerarşik bir örgütlenme modeli benimsemiş, teknolojiyi istifade etmiş, faaliyetlerinden çok sayıda insan geçimini sağlamıştır.

Diğer taraftan aynı ülkedeki Cali Karteli ise farklı bir modelde ortaya çıkmıştır. Kartel devletin gizli yapılarıyla iç içedir. Şiddeti belli durumlarda kullanır. Daha az hiyerarşik bir örgüt yapısı vardır, ileri teknoloji kullanımı yaygındır, yolsuzluktan yararlanır ve yasa dışı faaliyetlerden büyük kazanç sağlar.

Paraguay'daki Ciudad del Este Karteli, en gelişmiş modeldir. Küresel bağlantıları ve internet kullanımı yaygındır.

Yukarıdaki örgütler kontrol ettikleri bölgelerde bir çeşit kendi yönetim modellerini kurmuşlardır. Kolombiya ve Paraguay devletleri bu bölgelere ulaşamaz ve etkili olamaz. Kara deliklerin bir çeşit örnekleri olan bu bölgeler yasadışı aktörlerin küresel köyleri olarak da adlandırılır. Kara delikleri kontrol eden aktörler, de facto meşruiyet ve otoriteye sahiptirler ancak uluslararası meşruiyet taşımazlar. Kontrol edilen bölgelerin açık olarak belirlenmiş sınırları yoktur, bazıları hükümet kurumlarını da sahip değildirler.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası ortaya çıkan çok sayıda kara delik bir dönem ilgili devletlere ve bölgesel aktörlere önemli sorunlar yaşatmıştır. Bunların çoğunluğu devletlerin zayıf olduğu uzun dönemli silahlı çatışmalar esnasında ortaya çıkmıştır. Silahlı çatışma sona erdikten ve devlet otoritesini tesis ettikten sonra 2-3 yıl içinde kara deliklerin çoğu ortadan kalkmıştır. Bu kapsamda Gürcistan, Tacikistan ve Çeçenistan tipik örneklerdir.

Gürcistan'da Abhazy ile sınır bölgesinde çatışmalarda ortaya çıkan Kodori vadisi ile Çeçenistan ile sınır bölgesindeki Pankisi vadisi dikkate değer özellikler taşımaktadır. Her iki vadi zor ve sert bir coğrafi yapıya sahiptir, ulaşılması ve girilmesi zordur. Bu nedenle 1990'lar boyunca zayıf bir devlet olan Gürcistan hükümetinin ekonomik ve siyasi kontrol alanının dışında kalmıştır.

Pankisi vadisi Kist Çeçenleri tarafından yurt edinilmiştir. Rusya ile Çeçenistan arasındaki savaşlarda çok sayıda Çeçen mülteci bölgeye göç etmiştir. Bölge, 1999–2002 yılları arasında Çeçen komutanı Ruslan Gelayev'in üs bölgesi olmuştur. Çeçen direnişçilerini destekleyen Arap mücahitlerin bir bölümü de vadiye yerleşmiştir. Diğer taraftan bölge Rusya'nın Gürcistan topraklarına yaptığı askeri harekâtın gerekçesi olarak kullanılmıştır. Pankisi kara deliği, ABD'nin "terörle savaş" kapsamında Gürcistan'a baskı uygulamasıyla 2002'de kapanmıştır.

Kodori vadisi ise Abhazya ve Gürcistan'ın Megrelya bölgesi arasında kalmaktadır. 1990'lar boyunca çeşitli örgütler için üs bölgesi ve eğitim kampı özelliği taşımıştır. Yaklaşık on yıl boyunca kontrol dışı olan bu bölgede Gürcü çeteler, suç örgütleri ile Çeçen militanlar barınmıştır. Her çeşit kaçakçılığın yapıldığı ve suçluların saklandığı bölge ancak 2006 yılında kontrol altına alınabilmiştir. Ancak bu tarihten sonra Gürcistan ve Abhazya arasında sorunlu bir bölge olarak kalmıştır.

Güney Gürcistan'daki Ermeni yerleşim bölgesi Javakhetia de kara delik özellikleri taşımıştır. Ülkenin geri kalanından sert ve yüksek dağlarla ayrılan bu bölgede Gürcistan devleti ile yerel Ermeni nüfus arasında çatışmalar yaşanmıştır. 1990'larda Javakhetia'deki ekonomik, sosyal ve siyasi hayat Ahılkelek'teki Rus askeri üssü etrafında gelişmiştir. Ruslar işveren ve koruyucular olarak yerel Ermeni nüfusu Gürcistan devletine karşı kıskırtmıştır. Bölgede Ermeni ve Rus paraları kullanılmış, Gürcistan'ın etkisi oldukça azalmıştır. Bölge 2004'yen itibaren kısmen kontrol edilmeye çalışılmış, Ahılkelek'teki Rus askeri üssünün kapatılması sonrası ekonomik, sosyal ve askeri çabaların etkisiyle Gürcistan'a kısmen entegre edilebilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kara deliklerin ortaya çıktığı ülkelerin bir diğeri Tacikistan'dır. Tacikistan Sovyetler zamanında en yoksul, en zayıf ve fazlasıyla marjinalleşmiş bir ülkedir. Bağımsızlık sonrası başlayan iç çatışmalar 1992–1997 yılları arasında devam etti, iç savaş Tacikistan'ı çöküşün eşiğine getirdi. Bu ortamda ülkenin doğusundaki Karategin vadisi, kaos içindeki Özbekistan'dan ve Afganistan'dan çok sayıda mülteci almaya başladı. Mültecilerin arasında sayıları binlerle ifade edilen radikal İslamcı militanlar da bulunmaktaydı. 1997'de isyancı güçlerle Tacikistan hükümeti arasında barış anlaşması imzalanmasına rağmen Karategin vadisi Afganistan'dan uyuşturucu ticareti yapan şebekelerle bağlantılı yerel savaş ağaları kontrolünde kalmaya devam etti.

Karategin vadisi Özbek İslami Hareketi'ne (Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) üslenme, eğitim ve saklanma olanağı sağladı. Bu örgüt 1999-2000 yıllarında Karategin'den Özbekistan devlet güçlerine yönelik saldırılar başlattı.

Karategin'deki terörist üslenmeler yaklaşık on yıl Ruslar tarafından örtülü şekilde desteklendi. Bu suretle Tacikistan ve Özbekistan üzerinde Rus etkisi devam ettirildi. Rusya amacını gerçekleştirdikten sonra IMU Afganistan'a kaydırıldı. Tacikistan; ABD, AB ve ŞİÖ ile işbirliği yapmaya başladı. Karategin vadisi, kara delik özelliğini yıllar içerisinde kaybetti.

Dağıstan'da 1998-99 yıllarında varlığını devam ettiren Vahabi Cumhuriyeti diğer bir kara delik örneğidir. Dağıstan'ın Buinaksk bölgesindeki Kadar Cemaatine mensup köyler tarafından desteklenerek kurulan cumhuriyet, Rusya'nın devlet kurumlarının tamamını ortadan kaldırarak Şeriat hukukunu uygulamaya başlamıştır. Kaos içindeki bölgede kısa sürede kontrol ve güvenlik sağlanmıştır. Aslında Cumhuriyet bölgedeki anarşiye bir tepki olarak yerel nüfus tarafından kurulmuş,

ancak kısa sürede Çeçenistan ve Dağıstan'daki radikal İslamcı militanların etkisine girmiştir. Rusya'nın yoğun operasyonları ile varlığı sona ermiştir.

Kara deliklerin önemli bir kısmının bölgesel ve küresel güvenlik açısından terörizm tehdidi içerdiği iddia edilmektedir. İddia ABD istihabarât ve bağlantılı araştırmacılarıdır. Bu kapsamda Clingendael Stratejik Araştırmalar Merkezi'nden Rem Korteweg ve David Ehrhardt'ın Terörist Kara Delikler isimli çalışmasında 41 nokta terörist kara delik olarak belirlenmiştir. Buldukları ülkelere, komşu ülkelere ve küresel güvenliğe tehdit tehdit teşkil eden bu noktalar aşağıda sıralanmıştır.

Güney Amerika'da;

- (1) Kolombiya'da FARC tarafından kontrol edilen bölge,
- (2) Peru'da Huellage vadisi,
- (3) Paraguay, Arjantin ve Brzailya sınır bölgesi,
- (4) Şili'de Iquique bölgesi öne çıkmaktadır.

Ortadoğu'da;

- (1) Sahel ülkelerinin dağlık ve çöllük kesimleri,
- (2) Moritanya ve Sahra arasındaki sınır bölgesi,
- (3) Lünban'ın batısındaki mülteci kampları (Özellikle Ein Al-Hilwe),
- (4) Lünban'ın İsrail ile güney sınır bölgeleri ve Beka vadisi,
- (5) Irak'ta Bağdat'ın güneyi ve Sünni üçgen,
- (6) Irak-İran sınır bölgesi,
- (7) Irak'ta Kürt bölgesi,
- (8) Filistin'de Gazze ve Batı Şeria,
- (9) Yemen'de Marib ve Hadhramaut listeye girmektedir.

Sahra Altı Afrika'da;

- (1) Somali ve Kenya'nın Somalililerin bulunduğu alan,
- (2) Liberya ve Sierra Leona arasında Kono bölgesi,

(3) Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki Elmas madenleri mıntıkları

Doğu Avrupa'da;

- (1) Bosna Hersek'in Bocinja Donja bölgesi,
- (2) Kuzey Arnavutluk

Kafkaslar ve Orta Asya'da;

- (1) Çeçenistan,
- (2) Gürcistan'da Pankisi ve Kodori bölgeleri,

(3) Gürcistan'da Abhazya

(4) Özbekistan'da Ferghana vadisi,

(5) Tacikistan'da Tavildara ve Garm vadileri,

(6) Afganistan'da Kunduz, Balk ve Samangan,

(7) Afganistan'da Pakistan ile sınırda bulunan doğu ve güney bölgeleri,

(8) Afganistan ve Pakistan arasındaki FATA

Güney Asya'da;

(1) Sri Lanka'nın kuzey doğusu,

(2) Hindistan ve Pakistan arasında Jammu ve Keşmir bölgeleri,

(3) Pakistan'ın Karaçi kenti

(4) Pakistan'ın Pencap bölgesi,

(5) Bangladeş'te Chittagong dağları ve Burma ile sınır bölgesi,

(6) Bangladeş'in Hindistan ile batı sınır bölgesi.

Güney Doğu Asya'da;

(1) Endonezya'nın Açe bölgesi,

(2) Endonezya'nın Kuzeydoğu kalimantan bölgesi ve Malezya ile sınır bölgesi,

(3) Endonezya Sulawsi bölgesi,

(4) Endonezya Moluccas bölgesi,

(5) Filipinler'in Luzon ve Visayas kırsal alanları,

(6) Filipinler'de Mindanao ve Sulu takımadaları,

(7) Tayland'da Malezya ile güney sınır bölgeleri.

Doğu Asya'da;

(1) Japonya'da Fujinomiya ve Kamikuishiki,

(2) Çin'de Sincan eyaleti.

Yukarıdaki noktaların yüzde 22'si Ortadoğu, yüzde 19'u Orta Asya ve Kafkasya, yüzde 18'i Güney Doğu Asya, yüzde 15'i ise Güney Asya'da yer almaktadır. Söz konusu kara delikler dört kategoride sınıflandırılmaktadır. Büyük bir kısmı, mali kaynak temini, eleman kazanma, eğitim, üs, saklanma ve eylem yapma gibi tüm terörist aktivitelere ev sahipliği yapmaktadır. 25 bölge bu kapsamda değerlendirilir. 9 bölge, sınırlı destek ve eylem faaliyetlerini kapsar, eğitim ve üs olanağı sınırlıdır. 4 bölgede sadece mali kaynak, eleman kazanma ve saklanma gibi sınırlı destek faaliyetleri yürütülebilir. 3 bölge ise tek tip destek faaliyetine imkân sağlar.

Kara deliklerin ayırtdedici özelliklerinden başında terörist faaliyetler için güvenli bölge olmaları gelmektedir.

Bu kapsamda güvenli bölge; yasadışı aktörlerin nispeten emniyet altında örgütlenebilecekleri, planlama yapabilecekleri, mali kaynak temin edebilecekleri, iletişim ve eleman temini için kullanabilecekleri, eğitim ve eylem yapabilecekleri, tespit ve yakalanmalarının zor olduğu alanı tanımlamak için kullanılır. Bu bölgeler yönetilmeyen, yönetim eksikliği olan, kötü yönetilen veya çoklu otorite odaklarının kontrol mücadelesi altındaki fiziksel veya istismara açık fiziksel olmayan bir yer veya durumdur.

Yönetilmeyen alandan kastedilen; devlet veya merkezi hükümetin kontrolünün erişmediği, etkin olarak yönetilmeyen, yerel halka nüfuz edilemeyen, eksik yönetim kapasitesi, yetersiz siyasi irade, meşruiyet zafiyeti veya sınırlayıcı davranış normları nedenleriyle merkezi yönetimin taşra birimlerince, kabile veya özerk yönetim tarafından tam olarak veya etkinlikle idare edilemeyen bölgedir. Yönetilmeyen alanlar, kötü yönetilen, istismara açık alanlar ile çatışmalı alanları kapsar.

Yönetilmeyen alanlar potansiyel güvenli bölgelerdir. Bu bağlamda; hiç yönetilemeyen alanlar kapsamlı güvenli bölgeler; tam yönetilemeyen alanlar kısmi güvenli bölgeler; kötü yönetilen yerler devletlerce desteklenen güvenli bölgeler, mücadeleye sahne olan alanlar ise istismar edilebilir alanlar işlevsel veya sanal güvenli bölgeler olarak şekillenir.

Bir bölge sadece fiziksel özellikleri taşımakla güvenli bölge olmaz. Yasadışı aktörler tarafından işgal edildiğinde ve kullanıldığında gerçek anlamda güvenli bölge olur.

Hiç yönetilemeyen bölgeler; zayıf, başarısız ve çökmüş devletler söz konusu bölgede yönetim işlevlerinin hiç birini yerine getiremediğinde ortaya çıkar. Devlet dışı aktörler yasadışı faaliyetleri yürütmekte serbest kalırlar.

Kısmen yönetilebilen bölgelerde ise devlet bölgenin bir kısmında veya tamamında ancak bazı yönetim işlevlerini yerine getirebilir. Ortaya çıkan boşluk ise devlet dışı aktörler tarafından doldurulur. Örneğin bölgede devletin otorite eksikliği devlet dışı aktörün güvenlik birimlerinin ve yargı sisteminin ortaya çıkmasına yol açar.

Kısmen yönetilebilen bölgelerin tamamı kısmi korunaklı bölge olma potansiyeli taşır. Gerçekte de günümüzde korunaklı bölgelerin çoğu yasadışı aktörler tarafından istismar edilerek kullanılarak ortaya çıkan kısmen yönetilen bölgelerdedir.

Kötü yönetilen bölgelerde devlet tamamı veya bir kısım unsurları ile yönetim işlevlerinin bir bölümünü yerine getirir. Ancak yönetim şekli ve yanlışlıkları yasa dışı aktörlere fırsatlar sağlar. Devletin işleyiş şekli uyuşturucu kaçakçılara, kartellere ve terörist örgütlere uygun ortam sağlar. Diğer bir deyişle devletin bizzat kendisi yasa dışı aktörlerin çalışması için uygun koşulları hazırlar. Yolsuzluk, yozlaşma devletin terör örgütleriyle işbirliğini mümkün kılar.

Kontrolü için silahlı mücadelenin devam ettiği alanlarda devlet ancak kısmi işlevlerini yerine getirebilir. Devletlerin başarısızlığında ortaya çıkan bu tür bölgelerde yasadışı aktörler devlet işlevlerindeki boşlukları doldururlar. Eğitim hizmeti, sosyal yardımların dağıtımını, güvenliğinin sağlanması ve hatta yargı hizmeti özelleşir. Ortaya çıkan devlet dışı yapılar bölge halkının desteğini ve rızasını alırlar. Bu ise bu tür yapıların ideolojilerini yaymalarını kolaylaştırır.

Kısmi yönetilen bölgelerle tartışmalı bölgeler arasındaki temel fark yönetim boşluğunun düzeyi ile ilgilidir. Kısmi yönetilen bölgelerde devletin zafiyeti yasadışı aktörler tarafından istismar edilirken, tartışmalı bölgelerde bizzat doldurulur.

İstismar edilebilir bölgelerde devlet bütün işlevleri etkinlikle yerine getirir. Ancak yasadışı aktörler sosyal bağları, yasal ve toplumsal normları istismar edebilirler. Aynı zamanda iletişim ve ulaşım altyapısını kullanırlar. Toplantı ve gösteri yürüyüş hakkı, iltica hakları, yargıkararı olmaksızın aramalara karşı korunma hakları bu tür aktörlere kalkan olur. İstismar edilebilir alanlar coğrafik alanlar olabileceği gibi, fiziksel olmayan faaliyetler ve işlevler de olabilir. Sosyal medya kullanımı, e-ticaret örnek gösterilebilir. İstismar edilebilir alanlar işlevsel güvenli bölge olmaya adaydır.

Güvenli bölgeler birkaç şekilde sınıflandırılabilir. Bu kapsamda fiziksel ve sanal güvenli bölgeler olmak iki genel tipten bahsedilebilir.

Fiziksel güvenli bölgeler, karada konuşlu ve denizde konuşlu olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Şu ana kadar ülkelerde çıkan tipler dikkate alındığında üç tipte görülmektedir; uzak (kırsal), kentsel ve denizsel. Köy, kasaba, şehir, ülke ve iki ve daha fazla ülke arasındaki bölge olarak da ayrılabilir. Nüfus yoğunluğu önemli bir faktör olarak ortaya çıkar.

Uzak (Kırsal) korunaklı bölge klasik tiptir. Devlet gözünden uzaktır. Nüfus yoğunluğu azdır. Arazi sert karakterlidir. Bitki örtüsü yoğundur. Sığınak olarak kullanılacak mağara ve benzeri coğrafik özellikler vardır. Bu özellikler, saklanmayı mümkün kılar, ulaşımı zorlar, operasyonların etkisini azaltır. Ülkeler arasındaki iyi korunmayan ve kontrol edilemeyen sınır bölgeleri bu tür güvenli bölge için elverişli yerlerdir. Bölge ne kadar uzak ve zor arazi içinde olursa olsun ulaşım olanaklarının varlığı gerekir. Pakistan ve Afganistan arasındaki Veziristan bölgesi tipik bir kırsal korunaklı alandır.

Kentsel güvenli bölge özellikle az gelişmiş ülkelerde artan kentleşmeyle koşut olarak önem kazanmıştır. Kentler artık birçok özellikleri ile yasadışı aktörlere uygun saklanma ve korunma olanakları sağlamaktadır. Özellikle kent varoşları bu kapsamda dikkate değerdir. Kent varoşları sadece terörist örgütler tarafından değil uyuşturucu çeteleri tarafından da kullanılmaktadır. Yoğun nüfus ve iç içe geçmiş yerleşim birimleri ve kent yaşamının yoğunluğu vanatajlar olarak öne çıkmaktadır. Kentlerde yasadışı aktörleri takip ve arama oldukça zordur. Savcılık ve mahkeme kararı çıkartmak gibi bürokratik işlemler yasa dışı aktörlere istismar edecekleri ortamlar hazırlar. Başarısız devletlerde birçok alan güvenlik birimlerinin giremediği kurtarılmış alanlara dönmektedir. Mülteci kampları da bu kapsamda dikkat çekmektedir.

Denizsel güvenli bölgeler, yasadışı aktörler tarafından hem denizde hemde nehirlerde korunaklı alanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tür güvenli bölgelerle yasadışı aktörler adalar, ülkeler, bölgeler ve kıtalar arasında hareket serbestisi kazanırlar, tespit edilmeleri ve izlenmeleri zorlaşır. Denizsel güvenli bölge, devletin tam kontrol sağlayamadığı ülkelerde ortaya çıkar. Bu ülkelerde deniz, kıyı alanları, küçük adalar ve nehirler yasadışı aktörler için hareket serbestisi sağlar. Özellikle takımadaların bulunduğu bölgelerde güvenlik birimlerinden kaçınmak mümkündür.

Eskiden uzak (kırsal) güvenli bölgelere gayretin çoğu tahsis edilirdi. Ancak son yıllarda kentsel, denizsel ve sanal korunaklı bölgeler ana endişe kaynağı olmaya başlamıştır.

Sanal güvenli bölgeler ise fiziksel varlık ve konumlarından ziyade bilgisayar altyapıları, iletişim teknolojilerini kullanma, medyanın istismarı, banka transferleri, bilgi harbi ve siber saldırılarla öne çıkar. Bunlar için bir üs bölgesine çoğu zaman ihtiyaç yoktur. İnternet erişimli bir cep telefonu veya tablet bilgisayar yeterlidir.

